

میرا

کودک کار شرفرو نابرابری

همچنان تعبیر «استثمار کارگران» با «کار کودکان» پیوند دارد و به رغم تشکیل کنوانسیون‌های مختلف و اعمال محدودیت‌ها و ممنوعیت‌های متعدد درباره کار کودکان، همچنان میلیون‌ها کودک در سراسر جهان به کار گرفته شده و به این صورت استثمار می‌شوند.

سازمان بین‌المللی کار در تازه‌ترین گزارش خود خبر از کاهش تعداد کارگران کوچک از ۲۴۶ میلیون به ۱۶۸ میلیون نفر داده است. این خبر امیدبخش به معنای این است که از سال ۲۰۰۰ تاکنون یک‌سوم از تعداد کودکان کار کاسته شده، اما برخی آمارها و برآوردها نشان می‌دهد در ایران وضعیت کار کودکان همچنان هشداردهنده است. کارشناسان دو دلیل عمده برای وجود تعداد بالای کودکان کار در ایران می‌آورند. فقیرتر شدن ایرانیان در سال‌های اخیر اصلی‌ترین دلیل افزایش یا حداقل ثابت ماندن تعداد کودکان کار است. از طرف دیگر، ادامه مهاجرت اتباع افغانستانی، پاکستانی، عراقی، بنگلادشی و ... به ایران، آن هم به صورت غیرقانونی، تعداد کودکان کار در ایران را افزایش داده است.

برآورد آمار دقیق کودکان کار در همه کشورها، کاری مشکل و تقریباً ناممکن است. بر اساس قوانین جدید که بیشتر دولت‌ها آن را پذیرفته‌اند کار کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع و کار کردن افراد زیر ۱۸ سال مشروط است. بر این اساس به کارگیری کودکان عملی غیرقانونی است و به همین دلیل متخلفان تلاش گسترده‌ای برای مخفی نگه داشتن آن دارند. با وجود این، سازمان‌های بین‌المللی به صورت مرتب کار کودکان را رصد کرده و آمار از تعداد کارگران کوچک ارائه می‌دهند. بسته به شرایط یک جامعه آمارها در این زمینه دقیق یا غیردقیق می‌شود. ایران از جمله کشورهایی است که به سختی می‌توان تعداد کودکان کار آن را مشخص کرد.

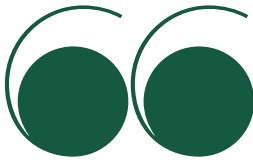
اختلاف آماری درباره کار کودکان

آمارهای مختلفی درباره تعداد کودکان کار در ایران ارائه می‌شود که اختلاف آن به بیشتر از ۶ میلیون نفر هم می‌رسد. برخی کارشناسان تعداد کودکان کار در ایران را ۷ میلیون نفر می‌دانند و برخی مسئولان عنوان می‌کنند که تعداد کودکان کار در کشور کمتر از یک میلیون نفر است. این اختلاف آماری فاحش از طرفی ناشی از مخفی ماندن کار کودکان و از طرف دیگر به دلیل تفاوت در تعاریف است. نگاهی به آمارهای ارائه شده در این زمینه در ۵ سال اخیر نشان می‌دهد که تا چه حد در این زمینه فقر اطلاعات وجود دارد. مصطفی معین، عضو هیات رییس موسسه رحمان می‌گوید: «در کشورهای کار در حال توسعه، از جمله ایران از هر ۶ کودک، یک کودک، کار

می‌کند.» این رقم به معنای کار ۲ میلیون کودک در ایران است. ناهید تاج‌الدین، عضو کمیسیون اجتماعی مجلس عنوان می‌کند: «برخی کارشناسان مسائل اقتصاد شهری آمار کودکان کار ایران را بین ۳ تا ۷ میلیون عنوان می‌کنند.» روزبه کردونی، مدیرکل دفتر امور آسیب‌های اجتماعی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی می‌گوید: «بر اساس اعلام سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۱۲، ۶ میلیون و ۲۰۰ هزار نفر از کودکان کار و خیابان در خاورمیانه و شمال آفریقا زندگی می‌کردند، بنابراین ادعای وجود ۷ میلیون کودک کار در ایران فاقد اعتبار است.» فهرست اظهارنظرهای این چنینی می‌تواند بسیار بیشتر از این طولانی شود، اظهار نظرانی که تقریباً هیچ‌گرای به ما نمی‌دهند و ما را بیشتر سردرگم می‌کند. با وجود این، نمی‌توان میانگینی در این زمینه در نظر گرفت و برای مثال گفت از آنجا که عده‌ای تعداد کودکان کار را ۷ میلیون و عده‌ای کمتر از یک میلیون می‌دانند، پس تعداد کودکان کار در ایران بین ۳ تا ۴ میلیون نفر است.

تعاریف متفاوت از کودکان کار

واقعیت این است که بر اساس اینکه چه تعریفی را برای کودکان کار در نظر بگیریم، آماری متفاوت در این زمینه به دست می‌آید. سال گذشته مدیرکل دفتر امور آسیب‌های اجتماعی وزارت رفاه در گفت‌وگویی مفصل در عین حال که آماری دقیق و مشخص از تعداد کودکان کار در ایران ارائه نداد، عنوان کرد که در این زمینه باید «تفکیک تعریفی» داشته باشیم. کردونی با استفاده از دو تعبیر «کودک در اشتغال» و «کودک کار» گفت که در تعریف کودک کار به کودک از لحاظ جسمی، اجتماعی، ذهنی و اخلاقی آسیب وارد و این کار مانع تحصیل او می‌شود. در واقع او تلویحاً اعلام کرد که آنچه مد نظر مسئولان درباره کار است ربطی به سن افراد ندارد و معیار این موضوع محرومیت کودکان است. این چنین خوش‌بینانه شاید آماری که مسئولان درباره کودکان کار ارائه می‌دهند و می‌گویند در ایران کمتر از یک میلیون کودک کار وجود دارد، درست باشد. در کشور ما حدود یک میلیون کودک هستند که کار به آنها ضرر و زیان می‌زند و سلامت و آینده آنها را به لحاظ زیان جسمی، روانی، تحصیلی و ... تهدید می‌کند، اما این موضوع هرگز به معنای آن نیست که تعداد کودکان کار در ایران کمتر از یک میلیون نفر است. در واقع، اگر معیار کودکان کار را کار کردن زیر ۱۸ ساله‌ها در نظر بگیریم به همان آمار ۳ تا ۷ میلیون کودک کار در ایران نزدیک می‌شویم. یک بررسی ساده آماری نشان می‌دهد که حدود ۴ میلیون نفر از کودکانی که در سنین

برآورد آمار دقیق کودکان کار در همه کشورها، کاری مشکل و تقریباً ناممکن است. بر اساس قوانین جدید که بیشتر دولت‌ها آن را پذیرفته‌اند کار کودکان زیر ۱۵ سال ممنوع و کار کردن افراد زیر ۱۸ سال مشروع است.

بین دو سرشماری ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، ۲۰ درصد افزایش داشته که از ۲ میلیون و ۵۰۰ هزار نفر به بیش از ۳ میلیون نفر رسیده است و باز هم به نقل از متولی سازمان بهزیستی بیش از ۷۰ درصد زنان سرپرست خانوار شغل مناسبی ندارند. ثریا عزیزپناه ادامه می‌دهد: «عدم دسترسی به آموزش باکیفیت و مهارت‌آموزی، فقر قابلیت‌ها را مانند یک زن بد یا یک ارثیه شوم در خانوارهای فرودست رواج می‌دهد و محرومیت و ناتوانی در کسب درآمد و حق برخورداری از زندگی شایسته انسانی را به دلیلی برای فقر کودکان تبدیل می‌کند.» به گفته او فقر فرهنگی ناشی از محرومیت معیشتی، چند نسل یک خانواده را درگیر کرده و کار کردن کودکان را تبدیل به سنت قشر فرودست جامعه می‌کند. این عضو انجمن حمایت از کودکان با بیان اینکه نگاه رسمی در جامعه ما هیچگاه نگاه مهربانی برای بازنمایی شرایط کودکان کار و خیابان نبوده است، می‌گوید: «گسترش و اشاعه این دیدگاه که این کودکان در اختیار باندهای سازمان یافته هستند در بین عامه مردم بهانه‌ای برای بدرفتاری و طرد این کودکان و در بین مسئولان ذی‌ربط بهانه‌ای برای اتخاذ روش‌های ناصواب شده است. دستگیری چندباره این کودکان و انتقال آنها به اماکن نگهداری، بدون شک از مصادیق بارز کودک‌آزاری محسوب می‌شود. فقر و ناتوانی خانواده‌ها و سرپرستان این کودکان در حمایت از فرزندان‌شان و نگره داشتن این کودکان بر خلاف اراده و میل‌شان از موارد آشکار زیر پا گذاشتن حقوق شهروندی است. قوانین آشکارا چشم‌شان را روی این وضعیت می‌بندند و اگر هم باندی مسئول شرایط ناهموار زندگی این کودکان باشد هنوز خبری راجع به برخورد با این دسته و باند منتشر نشده است.» عزیزپناه ادامه می‌دهد: «نهاد مدنی حوزه حمایت از کودکان کار و خیابان به طور جدی به این مساله واکنش نشان نداده‌اند. ماده ۶۶ آیین دادرسی کیفری حق اعتراض به نهاد‌های مدنی مبنی به حمایت قانونی از کودکان را به این نهاد داده است، اما ظرفیت استفاده امکانات قانونی هنوز در نهاد‌های مدنی شکل نگرفته است.» این فعال حوزه کودکان دومین دلیل وجود کودکان کار و خیابان در ایران را تعداد قابل توجه اتباع بیگانه غیرمجاز زیر ۱۸ سال در کشور می‌داند. وی می‌گوید: «شرایط اجتماعی این کودکان، یعنی حضور غیرقانونی در ایران، اغلب آنها از محیط‌های تحصیلی دور می‌کند، حال آنکه برخی از این کودکان اصلاً به قصد به کارگیری به صورت غیرمجاز به کشور می‌آیند و در کارگاه‌های زیرزمینی مشغول کار می‌شوند.» عزیزپناه راه‌حل معضل کار کودکان در ایران را بهبود وضعیت معیشتی خانوارها و سختگیری بیشتر برای مقابله با متخلفانی می‌داند که کودکان را به کار می‌گیرند.

مدرسه قرار دارند به مدرسه نمی‌روند. آمارهای رسمی مرکز آمار نشان می‌دهد تعداد افراد ۶ تا ۱۹ ساله در ایران حدود ۱۷ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر هستند، حال آنکه مسئولان آموزش و پرورش مهر سال گذشته اعلام کردند حدود ۱۳ میلیون و ۵۰۰ هزار دانش‌آموز داریم. نمی‌توان عنوان کرد که این کودکان مدرسه نمی‌روند، اما کار هم نمی‌کنند؛ چراکه ارتباط معناداری بین ترک تحصیل و فقر وجود دارد و عمده این افراد برای کار کردن، مدرسه را ترک می‌کنند. به آمار ۴ میلیونی بازماندگان از تحصیل باید چند آمار دیگر را هم اضافه کرد. در ایران تعداد قابل توجهی اتباع بیگانه غیرمجاز وجود دارند. تعداد شهروندان افغانی، پاکستانی، عراقی و... که به صورت غیرقانونی وارد ایران شده‌اند از ۸۰۰ هزار تا ۳ میلیون نفر برآورد می‌شود. بررسی‌ها نشان می‌دهد تعداد بالایی از این افراد را کودکان تشکیل می‌دهند. این کودکان در ایران به کار گرفته می‌شوند. کارفرمایان این افراد یا به صورت مخفیانه کودکان زیر ۱۸ سال را به کار می‌گیرند یا با دستکاری شناسنامه آنها سن‌شان را بیشتر از آن چیزی که هست نشان می‌دهند. علاوه بر این دسته از کودکان، باید آمار حدود یک میلیون کودک بی‌شناسنامه را نیز به آمار کودکان کار اضافه کرد. این کودکان که عمدتاً مادران ایرانی و پدرانی خارجی دارند عملاً از بسیاری از امتیازات اجتماعی محروم هستند و به نظر می‌رسد در بسیاری موارد برای کسب درآمد یا یادگیری حرفه جذب بازار کار می‌شوند. بر این اساس باید عنوان کرد که وجود ۳ تا ۷ میلیون کودک کار در ایران اصلاً بعید نیست و این واقعیت که فقر در ایران افزایش یافته است، توجیه‌کننده گرایش خانواده‌ها به کار کودکان است. حسین راغفر، تحلیلگر مسائل اقتصادی عنوان می‌کند که ۳۳ درصد جمعیت ایران زیر خط فقر مطلق هستند. به اذعان او فقر در سال‌های اخیر در کشور افزایش یافته و بر این اساس باید نگران افزایش تعداد کودکان کار در ایران بود.

دو علت اصلی کار کودکان در ایران

یک فعال حقوق کودکان با بیان اینکه به وجود آمدن کودکان کار و خیابان در ایران دو علت اصلی دارد، به «قلمرو رفاه» می‌گوید: «فقر قابلیت‌ها والدین یکی از دلایل اساسی رانده شدن کودکان و نوجوانان از پشت نیمکت‌های مدارس به بازار سیاه کار است.» مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ اعلام کرد که ۳۲ درصد خانوارها بدون فرد باسواد هستند و ۲۱ درصد آنها تنها یک فرد باسواد دارند. مطابق اعلام مشاور رییس سازمان بهزیستی کشور تعداد زنان سرپرست خانوار

تعداد کودکان کار در ایران
آمارهای رسمی مرکز آمار نشان می‌دهد تعداد افراد ۶ تا ۱۹ ساله در ایران حدود ۱۷ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر هستند، حال آنکه مسئولان آموزش و پرورش مهر سال گذشته اعلام کردند حدود ۱۳ میلیون و ۵۰۰ هزار دانش‌آموز داریم. نمی‌توان عنوان کرد که این کودکان مدرسه نمی‌روند، اما کار هم نمی‌کنند؛ چراکه ارتباط معناداری بین ترک تحصیل و فقر وجود دارد و عمده این افراد برای کار کردن، مدرسه را ترک می‌کنند